

ARAP BAHARININ PATLAK VERMESİNDEN SONRA AFRIKA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

MÜRSEL BAYRAM
23 MAYIS 2022

UZMAN GÖRÜŞÜ
BÖLGESEL POLİTİKA

research.sharqforum.org

   SharqStrategic

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul /
Türkiye
Telefon: +90 212 603 18 15
Faks: +90-212-603 1665
E-posta: info@sharqforum.org

(Bu metin İngilizce orijinal versiyonundan tercüme edilmiştir.)

Özet: Arap Baharı sadece merkez üssü Kuzey Afrika'yı değil tüm Afrika kıtasını etkileyen dönüştürücü bir sarsıntıdır. Afrika Birliği (AfB) ve bünyesindeki güç odakları, uluslararası ilişkilerini Arap Baharından sonra değişen kıtasal güç dengesine göre düzenledi. Türkiye açısından ise, Ankara'nın Kahire ile siyasi anlaşmazlığına ve Afrika'nın iç işlerine alışılmadık dahlinin yarattığı birçok soruna rağmen, Arap Baharı ne Afrika ile var olan ticari bağları ve kalkınma iş birliği projelerini ne de AfB ve Türkiye arasındaki olağan toplantıları aksatmış görünüyor. Bu uzman görüşü kıtadaki güç dengesinin nasıl değiştiğini ve bu değişimin AfB-Türkiye ilişkilerini ne şekilde etkilediğini inceliyor. Ankara jeopolitik değişimlere başarıyla ayak uydurduğu sürece, AfB içinde Türkiye'ye yönelik şimdiye kadar lehte olan algı muhtemelen sürecektir. Daha da önemlisi hem AfB hem de Türkiye daha adil bir küresel düzen ve Afrika'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daha fazla temsil edilmesini öngörüyor.

Giriş

Türkiye kısa bir sürede kendisini "yeni bir Afrika gücüne"¹ dönüştürdü. Başarısının arkasında uluslararası, ulusal ve bireysel saiklerin bir birleşimi yatıyordu. Birincisi, başta Çin olmak üzere yükselen güçler Afrika ülkeleriyle bağ kurmaya giderek daha çok önem atfederken Türkiye bu Afrika'ya yönelik hamlesinde geri kalmak istemediği için Afrika girişimini daha geniş anlamda küresel bir güç statüsü kazanma amacına entegre etti.² İkincisi, Türkiye 2002'den bu yana Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarında içeride daha istikrarlı bir ortama kavuştu ki bu da ülkenin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) gibi devlet kurumları üzerinden daha fazla yumuşak güç kullanmasını ve havayolu taşımacılığı ve savunma sanayii gibi kritik alanlarda rekabet kapasitesini arttırmasını mümkün kıldı.³ Üçüncüsü, Afrika, dünyadaki Afrikalı olmayan liderlerin herhangi birinden daha fazla olarak, 30 kadar Afrika ülkesine 53 ziyaret gerçekleştiren Erdoğan'ın küresel vizyonunda oldukça önemli bir yere sahiptir.⁴

Afrika, Türkiye'nin kıtada varlığını arttırdığı sırada köklü siyasi ve ekonomik değişimlerden geçti. 2010-2012 Arap Baharı kıtada değişen genel görünüm için bir dönüm noktası olarak alınabilir. AfB içinde iki önemli güç odağı olan Kahire ve Trablus, Arap Baharının başlamasından sonra bir süreliğine kenara itildi. Görünen o ki AfB'nin merkezi olan Addis Ababa, Etiyopya'nın kendi iç savaşına da eşlik eden bu değişimden nemalanarak Mısır'ın Nil havzasındaki hegemonyasına meydan okudu. Arap Baharında bir istisna olan Fas, AfB içinde Cezayir karşısındaki nüfuzunu görece arttırdı. Geriye kalan AfB güç odakları Nijerya ve Güney Afrika ise kıtadaki nüfuzları birtakım iç sıkıntılardan etkilense de birliğin yeni

ÜÇÜNCÜSÜ, AFRİKA, DÜNYADAKİ AFRİKALI OLMAYAN LİDERLERİN HERHANGİ BİRİNDEN DAHA FAZLA OLARAK, 30 KADAR AFRİKA ÜLKESİNE 53 ZİYARET GERÇEKLEŞTİREN ERDOĞAN'IN KÜRESEL VİZYONUNDA OLDUKÇA ÖNEMLİ BİR YERE SAHİPTİR

potansiyel liderleri olarak öne çıktı. Daha basit ifadeyle Arap Baharı, Türkiye'nin 2008'den beri stratejik bir ortağı olduğu Afrika Birliği (AfB) içindeki güç dengesinde bir değişime zemin hazırladı.⁵ Kitadaki güç dengesinin nasıl değiştiği ve AfB-Türkiye ilişkilerini hangi açılardan etkilediği bu uzman görüşüne yön veren temel sorulardır.

Arap Baharı ve Afrika'da Değişen Güç Dengesi

Otoriter rejimleri devirip halka öz-yönetim getirme vaatleriyle Arap Baharı ve bölgede yeniden tesis edilen otoriterizm ve çıkan iç savaşlarla ortaya çıkan kış, kitadaki güç dengesini Kuzey Afrika'nın aleyhine bozdu. Kilit unsurlarından biri şiddet olan güç boşluğu⁶ ve sonucunda Kuzey Afrika'nın kıta siyasetindeki rolünün azalması özünde Libya lideri Muammer Kaddafi'nin düşüşüyle bağlantılı. Kaddafi, can çekişen Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ) canlı AfB'ye dönüştürülmesinde merkezi bir rol oynamıştı. Fonlama formülündeki reform; ülkesinin Cezayir, Mısır, Nijerya ve Güney Afrika ile birlikte yeni AfB bütçesine yapılan yıllık katkıların yüzde 66'sından fazlasını ödemesiyle sonuçlandı.⁷ Ayrıca Kaddafi AfB'yi daha güçlü bir Afrika Birleşik Devletleri'ne dönüştürmeye çalıştı ama bu çabaları sonuçsuz kaldı.⁸ Kaddafi sonrası Libya iç savaşla karışırken ülke AfB içindeki nüfuzunu neredeyse bir gecede kaybetti.

Mısır da Arap Baharı ve sonucunda kıta siyasetinde yaşanan değişimden doğrudan etkilendi. Cemal Abdunnasır döneminde Kahire Afrika siyasetinde o kadar etkiliydi ki ABÖ 1973 Yom Kippur Savaşı'nın ardından İsrail ile bağları koparmayı öneren bir karar geçirmişti.⁹ Ancak Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek Nasır'ın Sahraaltı Afrika'daki etkisini sürdürmedi. Mısır, Afrika liderlerinin mevcut Afrika güvenlik mimarisinin kurucu fikirleri üzerinde uzlaştığı 1992 ABÖ zirvesine ev sahipliği yapmış olmasına rağmen Mübarek, 1995'te Addis Ababa'da bir suikast girişiminden kurtulduktan sonra takip eden kıta toplantılarında pek yer almadı.¹⁰ Muhammed Mursi ise kısa süren başkanlığı döneminde Mübarek'in Afrika'ya yönelik ilgisizlik politikasını tersine çevirmeye çalıştı.¹¹ Arap Baharı sonrası Mısır Anayasası Mısır'ın "Afrika kıtasına bağlı"¹² olduğunu teyit etmişti. Abdulfettah Sisi hükümeti ise Afrika siyasetiyle daha fazla ilgili olduğunun bir işareti olarak AfB'nin 2014 Malabo Zirvesi'nde yeni Mısır Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın kurulduğunu duyurdu.¹³

OTORİTER REJİMLERİ DEVİRİP HALKA ÖZ-YÖNETİM GETİRME VAATLERİYLE ARAP BAHARI VE BÖLGEDE YENİDEN TESİS EDİLEN OTORİTERYENİZM VE ÇIKAN İÇ SAVAŞLARLA ORTAYA ÇIKAN KIŞ, KİTADAKİ GÜÇ DENGESİNİ KUZEY AFRİKA’NIN ALEYHİNE BOZDU

Mısır’ın Afrika’daki nüfuzunu yeniden tesis etme girişimlerine, AfB’nin merkezi olan Etiyopya tarafından itiraz edildi. Kenya Başkanı Uhuru Kenyatta, “Etiyopya anamızdır. Anne huzurlu değilse aile de huzur bulamaz.”¹⁴ diyerek Addis Ababa’nın kıtasal önemini veciz bir şekilde vurguladı. Tarih bu sözü birçok defa kanıtladı. Arap ayaklanmaları döneminde Etiyopya devlet medyası ayaklanmaları Etiyopya’nın çıkarlarına uygun olarak tasvir ediyordu.¹⁵ Addis Ababa’nın ilgilendiği başlıca konu Büyük Etiyopya Rönesans Barajı’nın (GERD) inşasıydı. Projenin zamanlaması nedeniyle Etiyopya, Mısır’ın Arap Baharı sonrası istikrarsızlığından faydalanmakla suçlandı.¹⁶ GERD hakkındaki Etiyopya-Mısır anlaşmazlığı sürerken Etiyopya’nın Tigray bölgesinde silahlı bir isyan patlak verdi ve ardından Ekim 2019’da Oromia bölgesinde Abiy Ahmed Ali hükümetine karşı ölümlerle sonuçlanan protestolar yaşandı.¹⁷ Buna karşılık fırsattan istifade eden Mısır’ın devletçi medyası Etiyopya’daki olayları “Abisina Baharı”¹⁸ olarak tanımladı. Her ne kadar muhalif güçlere lojistik destek verdiği kanıtlanmamışsa da Mısır, yeniden müzakerelere daha az kararlı bir Etiyopya ile başlamak istemiş olabilir. Günün sonunda iki güç odağı arasındaki rekabet, birbirlerinin enerjisini tüketerek Arap Baharı sonrasında Afrika güç dengesindeki konumlarını görece zedeledi.

Arap Baharından sonra AfB’de yaşanan bir diğer rekabet de Cezayir ile Fas arasında. Arap Baharının başlamasından sekiz yıl sonra Cezayir’de kitlesel protestolar patlak verdi ve sonucunda Abdulaziz Buteflika Nisan 2019’da istifa etti. Bu bağlamda Cezayir Arap Baharının “geç serpileni” olarak değerlendirilebilir.¹⁹ Öte yandan Fas ise kralın kısmi reformlar yaparak karşılık verdiği tek tük protestolara rağmen bir istisna oldu. Kral VI. Muhammed hem devlet başkanı hem de dini lider olarak ikili meşruiyetiyle protesto dalgalarını kontrol altında tutabildi.²⁰ Fas’ın rejim istikrarındaki başarısı kıta siyasetindeki nüfuzuna paralel gitmedi. Krallık, üyelerinin çoğunluğu bağımsızlık ilan eden Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti’nin (SADR) tanınması yönünde oy kullandığında 1984’te ABÖ’den ayrıldı.²¹ Bu, o dönem Cezayir için ABÖ’de bariz bir zafer olmuştu. Aksine 2016’da ise 28 Afrika ülkesi Cezayir ve Güney Afrika’nın manevralarına rağmen SADC’nin AfB üyeliğinin askıya alınması çağrısında bulundu.²² Fas’a yönelik artan destek Rabat’ın 2017’de AfB’ye dönüşüyle sonuçlandı²³ ki bu da kıtadaki güç dengesinin değişimi için bir başka gösterge

**FAS'A YÖNELİK ARTAN DESTEK RABAT'IN 2017'DE
AFB'YE DÖNÜŞÜYLE SONUÇLANDI Kİ BU DA
KITADAKİ GÜÇ DENGESİNİN DEĞİŞİMİ İÇİN BİR
BAŞKA GÖSTERGE OLARAK YORUMLANABİLİR**

olarak yorumlanabilir. Fakat 2020'deki Fas-İsrail normalleşmesi, Cezayir'e Rabat'ı birlik içinde kötölemeye devam etme imkânı verdi. Cezayir özellikle 2022'de İsrail'in AfB içinde gözlemci statüsü verilmesi kararının askıya alınmasını Fas'a karşı bir diplomatik zafer olarak değerlendirdi.²⁴

Arap Baharı sonrası AfB içindeki siyasi değişimlerde Nijerya'nın yerine değinmemek imkânsız. Her ne kadar bu Batı Afrika gücünün Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) içindeki başat etkisi AfB'deki etkinliğinin çok üstünde olsa da Nijerya'nın Afrika'nın birliği konusunda başlangıçtaki çatışan görüşleri uzlaştırma, ekonomik entegrasyona öncülük etme çabaları ve krizlerde arabulucu olma konusundaki girişimleri kritikti. Fakat halihazırda Nijerya'yı sarmalayan ekonomik ve politik zorluklar onu "sakat bir dev" yapıyor.²⁵ Arap Baharının kolay tutuşan bir unsuru büyük ölçüde eğitilmiş ama işsiz geniş genç nüfusuydu.²⁶ Benzer şekilde Nijerya'da da üniversiteler çoğu zaman işsiz kalan yaklaşık 4,5 milyon mezun veriyor. Özel Hırsızlıkla Mücadele Ekibinin (SARS) kötü muamelelerine karşı 2020'de yaşanan kitlesel protestolar neredeyse Nijerya'nın Arap Baharı anı oluyordu.²⁷ Nijerya'nın varlığı sayesinde Batı Afrika, hâlâ Afrika'daki potansiyel en güçlü bölge olmaya devam ediyor. Yine de Arap Baharı sonrasında insani ve maddi kaynaklarla (esasen Libya'dan gelen silahlar) şiddetlenen Tuareg ayaklanmaları, Sahil-Sahra bölgesini giderek güvensiz ve askerileşen bir alana çevirerek Nijerya'nın ulusal güvenliğini de etkiledi. Nijerya'nın güvenliği Boko Haram, Batı Afrika Vilayeti İslam Devleti (BAVID) ve İslami Mağrib El-Kaidesi'nin (İMEK) yanı sıra Biafra'daki ayrılıkçı ayaklanma, Nijer Deltasında uzun süredir kârlardan daha fazla pay almak için kışkırtılarda bulunan petrol militanları, sık yaşanan öğrenci kaçırımları ve göçebe hayvancılar ile çiftçiler arasında arazi ve su kullanımı konusundaki anlaşmazlıklar yüzünden çıkan silahlı çatışmaların oluşturduğu tehditlerden etkileniyor.²⁸

Nijerya'nın süregelen iç güvensizliği, Libya'daki siyasi bölünme, GERD üzerindeki Mısır-Etiyopya çatışması ve Cezayir-Fas jeopolitik rekabeti, görünüme göre geriye kalan Afrika güç odağı Güney Afrika'ya AfB'ye hükmetme fırsatı veriyor.²⁹ 1994'te apartheid rejiminin bitmesinden sonra nüfuzlu bir güç olarak ortaya çıkan Güney Afrika aslında liderlik rolü oynamış ve en azından bir süreliğine Burundi ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde

NIJERYA'NIN SÜREGELEN İÇ GÜVENSİZLİĞİ, LIBYA'DAKİ SİYASİ BÖLÜNME, GERD ÜZERİNDEKİ MISIR-ETİYOPYA ÇATIŞMASI VE CEZAYİR-FAS JEOPOLİTİK REKABETİ, GÖRÜNÜŞE GÖRE GERİYE KALAN AFRİKA GÜÇ ODAĞI GÜNEY AFRİKA'YA AFB'YE HÜKMETME FIRSATI VERİYOR

silahları susturmuştu. Kaddafi'nin Afb'yi Afrika Birleşik Devletleri istikametine sokma girişimlerinin başarısızlığı bile Güney Afrika'nın Libya'nın tahakkümünü reddetmesine atfedilebilir.³⁰ Öte yandan, (aynı seviyede olmasa da) Nijerya gibi Güney Afrika'nın rolü de Güney Afrika İşverenler Konfederasyonu (COFESA) gibi bazı gruplar Arap Baharının getirdiği koşullar ve Güney Afrika'daki koşullar arasında, özellikle yüksek işsizliğe istinaden paralellikler çizdiği için son dönemdeki iç çalkantılardan etkilendi.³¹ Üstelik Güney Afrika için siyasi, ekonomik ve askeri sıkıntılarla kuşatılmış bir kıtada büyük bir etki yaratmak kolay bir iş değil.³²

Arap Baharı Arka Planında Afb Türkiye İlişkileri

Arap Baharı sonrası kıtasal güç dengesinde yaşanan değişimlerin Afb-Türkiye ilişkileri üzerinde birçok etkisi oldu. Bu etkileri incelemeden önce Afb ve Türkiye ile ilişkileri görece yeni ama Afrikalılarla Türkler arasındaki ortaklık kısa vadeli etkilere direnecek veya ayak uyduracak kadar dayanıklıdır. Nitekim Afrika'daki Türk varlığı, Mısır'daki Tolunoğulları devletiyle başlayıp Avrupa'nın Afrika'nın kuzey ve doğu kıyılarındaki sömürgeci genişlemesine karşı Osmanlı-Afrika işbirliğine kadar uzanan uzun bir tarihsel devamlılık arz ediyor. Dahası, Cape Town'dan Afrika'nın Agadez gibi daha ücra köşelerine kadar Osmanlı mirası ve dini etkisinin hatıraları hâlâ canlı. Ankara, kültürel projelerle bu mirası canlı tutmaya büyük önem veriyor. Örneğin TİKA başkent Cezayir kentindeki tarihi Keçiova Camii'ni³³ ve Nijer'deki Agadez Sultanlığı sarayını restore etti.³⁴ Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1862'de Cape Town'a oradaki Müslüman cemaatine İslam düşünce ve kültürünü öğretmek üzere gönderdiği Osmanlı alimi Ebubekir Efendi'nin Güney Afrikalı 15 torunu Ağustos 2020'de bir cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Türk vatandaşı oldu.³⁵

Türkiye ile Afrika ilişkileri 2000'lerin başına kadar süren uzun bir görelî durgunluk döneminin ardından son yirmi yılda büyük sıçrama yaşadı. 2000'lerin başında Kuzey Afrika'da sadece birkaç kenti kapsayan Türk Havayolları şu anda Afrika kıtası genelinde 61 noktaya uçuyor.³⁶ Afrika başkentlerindeki Türk büyükelçilikleri 12'den 43'e, Ankara'daki Afrika büyükelçiliklerinin sayısı ise 10'dan 37'ye yükseldi.³⁷ Yine aynı dönemde Türk-Afrika ticaret hacmi büyük bir artışla 5 milyar dolardan 35 milyar dolara³⁸ Türk yüklenicilerinin Afrika'daki projelerinin toplam değeri ise 9 milyar dolardan 77 milyar dolara yükseldi.³⁹ Aynı zamanda Afrika güvenlik ve savunma pazarındaki Türk etkisi de Bayraktar TB2 SİHA'ları gibi uygun maliyetli muharebe araçlarıyla giderek görünür hale geliyor.⁴⁰

AFB VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ GÖRECE YENİ AMA AFRİKALILARLA TÜRKLER ARASINDAKİ ORTAKLIK KISA VADELİ ETKİLERE DİRENECEK VEYA AYAK UYDURACAK KADAR DAYANIKLIDIR

Ankara'nın Afrika girişimleri Türkiye'nin statüsünü 2005'te gözlemci ülkeye 2008'de ise stratejik ortağa hızla yükselten ve böylece Türkiye'yi AfB içindeki asli akreditasyonda Afrikalı olmayan devletler arasında 22. sıraya yerleştiren AfB tarafından olumlu karşılandı.⁴¹ Ayrıca Türkiye, 2013'ten bu yana Afrika Kalkınma Bankası'nın bir hissedarı konumunda.⁴² 2008 İstanbul Zirvesi, Afrika Türkiye Ortaklığı'nı resmileştiren ve tarımdan güvenliğe çeşitli işbirliği alanlarını belirleyen ilk etkinlikti. Etkinliğe 49 Afrika devletinin temsilcilerinin katılmış olması Türkiye'nin sempati atağına kıta genelindeki ilginin bir tezahürüydü. Kuzey Afrika'daki ayaklanmalar Afrika-Türk toplantılarını durdurmamış; İstanbul Zirvesi'ni izleyen ilk Bakanlar düzeyinde değerlendirme konferansı 2011'de Arap Baharı sürerken yapıldı. Fakat taraflar Libya'daki duruma yapılan genel bir atıf dışında ayaklanmaları görmezden gelmiş görünüyordu. "Libya'da yeni bir geçiş hükümetinin kurulmasını" ve ülkenin "yeni döneminde" AfB'ye dönüşünü sıcak karşıladılar.⁴³

Arap dünyasındaki protesto dalgası 2012 sonlarında sönmüldüğünde Türkiye yeni bir Afrika politikasına yelken açmaya hazırды. Türk Dışişleri Bakanlığı'na göre Afrika Açılım Politikası 2013'te "başarıyla tamamlandı" ve yerini Afrika Ortaklık Politikasına bıraktı.⁴⁴ Politika değişimini 2014'te, aynı yıl 23. AfB zirvesinin düzenlendiği Malabo, Ekvator Ginesi'nde toplanan ikinci Afrika-Türkiye zirvesi izledi. Ankara ile Kahire arasında Arap Baharı sonrasında yaşanan kopuşun önemli bir sonucu da Mısır'ın Malabo'daki Afrika-Türkiye zirvesine katılmamasıydı.⁴⁵ Isınma başlangıcının bir işareti olarak Mısır Dışişleri Bakan Yardımcısı, Mısırlı ve Türk diplomatlar arasında ilişkileri normalleştirmek amacıyla yapılan istikşafi müzakere toplantılarının ardından 2021'de İstanbul'da düzenlenen üçüncü Afrika-Türkiye zirvesine katıldı. Mısır için ana konular Türkiye'nin Libya'ya müdahalesi ve Müslüman Kardeşlere desteğiydi.⁴⁶

Ankara-Kahire Rekabetinin Geniş Çaplı Etkileri

AfB ile Türkiye arasındaki düzenli temaslar Arap Baharı nedeniyle aksamamış olsa da Mısır örneği Türkiye'nin bazı AfB güçleriyle ilişkilerinin Arap Baharı sonrası gelişmelerden çeşitli yönlerden etkilendiğini gösteriyor. Mesela Mısır'ın demokratik olarak seçilen ilk Başkanı Mursi'nin devrilmesinden sonra Ankara ile Kahire arasında çıkan siyasi ayrışma, Mısır'ın hem Doğu Akdeniz'de (Yunanistan'la ittifak kurarak) hem de Nil Havzası'nda Türkiye'nin artan nüfuzuna karşı girişimlerini tetikledi. Kahire'nin Burundi, Cibuti, Kenya, Somali, Güney Afrika ve Uganda'daki etkin temaslarının iki amacı vardı: bir yandan Addis Ababa'yi

ANKARA’NIN AFRİKA SİYASETİNE KARIŞMAMASI SADECE TÜRKİYE İLE MISIR ARASINDAKİ REKABETİ SONA ERDİRMEK İÇİN FAYDALI OLMAKLA KALMAYIP AYNI ZAMANDA “AFRİKA’NIN SORUNLARI İÇİN AFRİKALI ÇÖZÜMLER” SLOGANINA UYGUN OLARAK AFRİKA’NIN ÖZNELİĞİNİ DE VURGULUYOR

çevrelemek ve diğer yanda da Ankara’nın bölgesel etkisini sınırlandırmak.⁴⁷ Dahası, Mısır, Türkiye’nin Etiyopya’ya GERD için uzmanlık desteği sunduğunu iddia ettiğinde Türkiye Afrika içi jeopolitik rekabetin içine çekilmiş oldu.⁴⁸ Türkiye ile Etiyopya arasında Ağustos 2021’de imzalanan askeri işbirliği anlaşması, Türk SİHA’larının Tigray çatışmasında kullanıldığına yönelik teyit edilemeyen haberler⁴⁹ ile birleştiğinde Ankara-Kahire normalleşmesini ve Türkiye’nin arabulucuk teklifini engelledi. Türkiye arabuluculuk için hazır olduğunu söylediğinde Etiyopya, AfB’nin GERD için arabuluculuğunu sürdürmesinde ısrar etti. Ankara, GERD anlaşmazlığı veya Tigray krizine dahil olduğuna ilişkin algıların Mısır ile ilişkilerine daha da zarar vereceğini ve Türkiye’nin AfB içindeki imajını iyileştirmeyeceğini fark edene kadar Kahire’yi ilişkileri normalleştirmeye zorlamış olabilir. Mısır da Türkiye’yi kışkırtmaya devam etmesi halinde karşılıklı zarar göreceğlerinin farkında.⁵⁰ Bu yüzden Ankara’nın Afrika siyasetine karışmaması sadece Türkiye ile Mısır arasındaki rekabeti sona erdirmek için faydalı olmakla kalmayıp aynı zamanda “Afrika’nın sorunları için Afrikalı çözümler” sloganına uygun olarak Afrika’nın özneliğini de vurguluyor.

Afrika özneliğinin ihtiyaç anında başarısız olabileceği bir gerçek ve bu başarısızlık üçüncü tarafların müdahalelerine zemin hazırlıyor. Türkiye’nin Libya’ya dahli ve orada Mısır’la karşı karşıya gelmesi AfB’nin müdahale edip kendine yakıştırdığı yetkiyi kullanmadaki sınırlı kapasitesinin dolaylı bir sonucu olarak görülebilir.⁵¹ Ankara’nın Trablus’taki uluslararası tanınırlığa sahip Libya hükümetini desteklemesine karşı Mısır; Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Fransa ve Rusya ile birlikte rakip askeri aktör Halife Hafter’i destekledi. Trablus ile Ankara Türkiye’ye Libya’da asker konuşlandırma hakkı veren Kasım 2019 güvenlik anlaşmasına bağlıken Kahire’nin söz konusu anlaşmanın fiili sonuçlarına karşı koymak için diplomasi dışında pek bir seçeneği yok.⁵² Trablus hükümetinin şimdiye kadarki direncinin arkasında yatan sebep Türkiye’nin 2019-2020 müdahalesidir. Bu bakış açısından Türkiye, Libya krizinde aktif müdahalesiyle durumu tersine çevirmek için fırsattan faydalanmış görünüyor. Yine de ikisi de Ankara ile iyi ilişkilere sahip olan Fethi Başağa ile Abdulhamid Dbeyba arasında süregelen iktidar mücadelesi Türkiye’nin ülkedeki rolünü karmaşıklaştırabilir.⁵³ Tıpkı Etiyopya örneğinde olduğu gibi Libya’da uzayan çatışma Ankara-Kahire ayrışmasının iki tarafa da zarar verdiğini ve Libya’daki siyasi süreci olumsuz etkilediğini gösterdi.

Sahil, Mağrip ve Ötesinde Jeopolitik Değişimler

Sahil bölgesi Arap Baharı sonrası Libya iç savaşıyla bağlantılı tırmanma ve yayılma mekanizmalarının bir sonucu olarak giderek güvensizleşiyor.⁵⁴ Fransa'nın bölgesel güvensizliği önleyememesinden kaynaklanan hayal kırıklığı artışı Türkiye'yi Müslüman Sahil devletlerinin sıcak karşıladığı bir teklifle kendini alternatif bir güvenlik ortağı olarak sunmaya itti. Mesela Nijer, Temmuz 2020'de Türkiye ile bir askeri işbirliği anlaşması imzalayıp sonraki sene Türk Hürkuş eğitim uçağının ilk yabancı müşterisi oldu.⁵⁵ Mali'ye gelince, Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile cunta lideri Assimi Goita arasında Eylül 2020 darbesinden sonra gerçekleşen toplantı⁵⁶ Arap Baharı sonrası gelişmelerin Mursi'ye yapılan darbeden sonra Mısır'la olduğu gibi kendisini ideolojik çatışmalara dahil etmeme konusunda Türkiye'ye ders olduğunu gösteriyor. Her ne kadar Mali'deki darbeye yönelik bu realist duruş ECOWAS'ın Mali ile sınırları kapatma ve AfB'nin Mali'nin üyeliğini askıya alma kararlarıyla çeliştiği için haliyle Türkiye'nin bölge ve kıtada algılanışıyla ilgili bazı zorluklar yaratması beklense de Türkiye, Fransa, Rusya veya Çin'e kıyasla Türkiye ile daha çok ortak noktaları olduğunu söyleyen birçok Sahillinin iyi niyetini kazanmış görünüyor.⁵⁷ En güçlü ortak bağ İslam. "Türkiye gibi Müslüman ülkelerin daha etkin çatışma çözme rolü oynamadığını" görmeyi yeğliyor ve Türkiye ile yapılan savunma anlaşmalarının "güvenliği arttırmada oldukça faydalı olacağını" düşünüyorlar.⁵⁸ Sahil bölgesinde Türkiye'ye yönelik olumlu algılar Türkiye'nin Afrika'nın en faydalı altıncı ortağı olarak görüldüğü kıta geneli 2021 AfricaLeads anketi sonuçlarıyla da uyumlu.⁵⁹ Türkiye'nin genelde Afrika'da özelde ise Sahil bölgesinde olumlu bir imaj inşa eden tek Müslüman ülke olmadığını da belirtmek gerekir. Örneğin BAE, 2021 AfricaLeads anketinde sekizinci sırada.⁶⁰ Abu Dabi, İslamcı hareketlerden algıladığı tehdidi çevrelemek için "Mısır modelini" tekrarlamaya giriştiği Sudan ve Moritanya askeri kurumlarıyla yakın bağlar geliştirdi.⁶¹

Cezayir ile Fas arasındaki tarihi rekabet Arap Baharının başlamasından önce ve sonra Afrika-Türk ilişkileri için bir başka sınama olageldi. Cezayir destekli Polisario Cephesi temsilcileri, Türkiye'nin 2009-2010'da BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği sırasında beyhude bir çabayla Ankara'da Türk yetkililerle görüşmeye çalıştı.⁶² Arap Baharı Türkiye'nin Batı Sahra anlaşmazlığına ilişkin duruşunu etkilemedi. Haziran 2013 Fas ziyareti sırasında Erdoğan, Türkiye'nin Polisario Cephesi ve bağımsızlık ilan eden Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti'ni (SADC) tanımayacağını yineledi.⁶³ SADC'nin AfB üye devleti olmasının AfB-Türkiye ilişkilerini kötü etkilemesi beklenebilir ama Türkiye'nin Fas'ın toprak bütünlüğüne ilkeli desteği Arap Baharı sonrasında AfB içinde Rabat lehine gerçekleşen siyasi değişimle uyumlu görünüyor çünkü AfB üyelerinin yarıdan fazlası 2016'da SADC'nin üyeliğinin askıya

alınması çağrısında bulunmuştu.⁶⁴ Lakin Ankara'nın Rabat yanlısı duruşu Türkiye'nin rakip AfB gücü Cezayir ile dostane ilişkilerini tehlikeye sokabilir. Türkiye şimdiye kadar⁶⁵, hatta Cezayir'in Fas'ı Batı Sahra'da Cezayir tırlarına drone saldırısında bulunmakla suçladığı yükselen Cezayir-Fas gerilimi sırasında Rabat'ın Nisan 2021'de Ankara ile Türk SİHA'larını almak için anlaşma imzalamasından sonra bile⁶⁶ Cezayir ile olan stratejik uzlaşısını koruyabildi.

Türkiye'nin AfB içinde Arap Baharından sonra yaşanan değişimleri yakından takip ettiğinin son bir göstergesi de Ankara'nın yükselen iki AfB güç odağı Nijerya ve Güney Afrika ile artan temaslarıdır. Cumhurbaşkanı Erdoğan Arap Baharından sonra bu iki ülkeye birer resmi ziyaret gerçekleştirdi. Bunların sonucunda Nijerya ve Güney Afrika'nın Türkiye ile ticari ve askeri bağları ciddi ölçüde arttı: Güney Afrika tek başına Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile olan ticaretinin %18'ini temsil ediyor.⁶⁷ Türk Havayolları 2015'ten beri Güney Afrika'da üç noktaya, 2019'dan beri ise Nijerya'da dört noktaya uçuşlar düzenliyor.⁶⁸

Sonuç: Ortak Bir Vizyon ve Gelecek Zorluklar

Türkiye'nin kısa bir zaman diliminde Afrika'da bir zemin kazanmadaki başarısı Ankara'nın AfB içindeki jeopolitik değişimlere ayak uydurmasının yanında Ajanda 2063¹ ve Afrika Kıtası Serbest Ticaret Anlaşması gibi AfB vizyonlarına bağlılığına atfedilebilir. Türkiye'nin Afrika açılımı, kıtanın Afrika'nın öncelikleriyle daha uyumlu ve Batı temaslarından daha az küçümseyici yeni bir ortaklık paradigmasını benimsemeye genel hazırlığına denk düşüyor.⁶⁹ Ayrıca Türkiye ile AfB, gücün çok kutupluluğa doğru yön değiştirmesini amaçladıkları ortak bir karşı-hegemonyacı yaklaşıma sahip.⁷⁰ Bu ortaklık Erdoğan'ın BM Güvenlik Konseyi'nin temsili olmayan düzenine atıfla söylediği ünlü "dünya 5'ten büyüktür" sloganı ve Türkiye ile AfB üyelerinin "Afrika'nın Güvenlik Konseyi'nde hak ettiği şekilde temsil edilebilmesi için güçlerini birleştirmesi gerektiği"⁷¹ yönündeki açıklamasında açıkça görülebilir. Türkiye'nin daha adil bir dünya düzeni için Afrika ile ortak bir vizyona yönelik söylemsel girişimleri açıktır ki kıtadaki perspektifte yankı buluyor: AfB Komisyonu Başkanı Moussa Faki Mahamat'ın belirttiği gibi, "Türkiye ile ortaklığımız sadece Afrika'yı değil tüm dünyayı ilgilendiriyor. Ortaklığımız başlıca küresel sorunlara çözümler getirecek."⁷²

1- Ajanda 2063 Afrika'nın kendini geleceğin küresel güç merkezine dönüştürmeyi amaçladığı yol haritası ve büyük planıdır. Afrika'nın kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmayı yakalamasını amaçlayan yeni rotasını destekleme taahhütlerinin bir teyidi olarak Afrikalı devlet ve hükümet başkanları Mayıs 2013'te 50. Yıldönümü Resmi Deklarasyonu'nu imzaladı. Deklarasyon, Afrika'nın kendi vatandaşlarının öncülüğünde, uluslararası arenada dinamik bir gücü temsil eden, entegre, müreffeh ve barışçıl bir Afrika öngören Pan-Afrika vizyonunun gerçekleştirilmesine yeniden adanmasını işaretliyordu. Ajanda 2063 kıtanın 2013'ten 2063'e kadarki 50 yıllık bir sürede bu vizyona nasıl ulaşmayı amaçladığının somut bir göstergesidir. Bkz. "Agenda 2063: The Africa We Want", *African Union*, 23 Nisan 2022, <https://au.int/en/agenda2063/overview>.

TÜRKİYE’NİN KISA BİR ZAMAN DİLİMİNDE AFRİKA’DA BİR ZEMİN KAZANMADAKİ BAŞARISI ANKARA’NIN AFB İÇİNDEKİ JEOPOLİTİK DEĞİŞİMLERE AYAK UYDURMASININ YANINDA AJANDA 2063 VE AFRİKA KITASI SERBEST TİCARET ANLAŞMASI GİBİ AFB VİZYONLARINA BAĞLILIĞINA ATFEDİLEBİLİR

AfB ile Türkiye’nin daha adil bir dünya düzeni vizyonu birbiriyle uyumlu olsa da AfB güçleri arasındaki hangi ülkenin yeni dünya düzeninde kıtayı temsil etme hakkına sahip olduğu etrafındaki örtük rekabet yine de Türkiye için ciddi bir zorluk teşkil ediyor. Bugün BM Güvenlik Konseyi’ndeki geçici üyelikler bile Afrika ülkeleri arasında rekabet konusu oluyor. Gelecekte BM Güvenlik Konseyi ile ilgili reform girişimleri başarılı olursa Cezayir, Mısır, Etiyopya, Nijerya ve Güney Afrika daimî üyelik statüsü için yarışmaya hazır. Bu öngörü Türkiye’yi herhangi bir AfB bölgesel gücüyle müttefik mi olacağı yoksa Afrika içi güç mücadelesinin sonucunu mu bekleyeceği konusunda karar vermeye zorlayabilir.

Türkiye, Afrika’nın adilce temsil edildiği yeni bir dünya arzulayan tek yükselen güç değil. Başta Çin ve Hindistan olmak üzere diğer yükselen güçler de Afrika’nın daha adil küresel temsiline ilişkin revizyonist bir söylem kullanıyor. Bu yüzden Türkiye’nin söylemini ayrıştırmaya veya detaylandırması gerekiyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın *Daha Adil Bir Dünya Mümkün* başlıklı kitabı Türkiye’nin dünya düzeni vizyonunu açıklama girişimi olarak görülebilir. Fakat Türkiye’nin diğer büyük yükselen güçler karşısında kendini nasıl konumlandığı (Türkiye’nin Afrika’daki rakipleri mi yoksa ortakları mı olacaklar) açıklığa kavuşturulmalı. Türkiye’nin Afrika’da etkili kültürel ve dini diplomasi yürütmesine imkân tanıyan tarihi bağlar abartılmamalı çünkü Türkiye kıtada nüfuz için yarışan tek Müslüman ülke değil. Arap Baharından sonra Ankara’nın Libya ve Somali’deki nüfuzuna meydan okuyan Kahire-Riyad-Abu Dabi eksenini son normalleşme adımlarıyla kendini muhtemelen tüketecek. Bu çözümler tam olarak Afrika’nın diğer bölgelerinde rekabet etmeyi bırakacakları anlamına gelmiyor. Örneğin Fransız güçlerinin çekilmesinden sonra Sahil’de oluşan güç boşluğu sadece Türkiye’ye değil BAE’ye de bölgede bir iddiada bulunma fırsatı sunuyor. Bu nedenle İslam kimliği Türkiye’nin AfB ile ilişkilerini derinleştirmesi için yeterli değil ama Müslüman devletler Afrika’da işbirliği için sağlam bir temel olarak ortak kimliklerinden faydalansa iyi olur. BAE ve başta Katar, Kuveyt ve Malezya olmak üzere diğer etkili Müslüman devletlerle işbirliği yapmak Türkiye’nin avantajına olacaktır. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) bu bağlamda ideal bir platform. Türkiye 2015’te İstanbul’da AfB ile İİT arasında imzalanan ortaklık anlaşmasında olduğu gibi kendi rolünü güçlendirebilir. AfB ile Türkiye Devletler Teşkilatı arasındaki bir ortaklık anlaşmasının da AfB-Türkiye ilişkilerini geliştireceği düşünülüyor.

YÜRÜRLÜKTEKİ AFRİKA AÇILIMI AKP'NİN İKTİDARDA OLDUĞU SON YIRMI YILDA HAYATA GEÇİRİLDİ. AÇILIM, İÇE KAPANMACI BİR HÜKÜMETİN YÜKSELEN ENFLASYON VE YABANCI DÜŞMANI DUYGULARA YASLANARAK İKTİDARA GELMESİ HALİNDE SONA EREBİLİR VEYA DURAKSAYABİLİR

Hem AfB hem de Türkiye son gelişmelere ayak uydurmak durumunda. Bunun net bir örneği AfB web sitesinde görülebilir: "Afrika-Türkiye Ortaklığı büyük potansiyele sahip ama oranı ve uygulama kapsamının yükseltilmesi gerekiyor çünkü an itibariyle İstanbul anlaşmasının uygulanması açısından fazla bir ilerleme kaydedilebilmiş değil."⁷³ Sonrasında iki zirve daha yapılmış olsa da bu alıntı 2008'deki ilk Afrika-Türkiye Zirvesi'ne atıfta bulunuyor. Her bir anlaşma ve eylem planının hayata geçirilmesi birçok değerlendirme konferansı ve izleme mekanizmasıyla değerlendirildi. Dolayısıyla AfB web sitesi on yıldır güncellenmemiş ve Türk yetkilileri de AfB yetkilileriyle söz konusu hatalı bilginin güncellenmesi için temas kurmamış görünüyor. İletişim eksikliği AfB-Türkiye ilişkilerinin kurumsallaşması ve uluslararası tanıtımının önünde bir engel teşkil ediyor.

Daha önce Türkiye 1970'lerin sonunda ve 1990'larda Afrika açılımları başlatmış ancak ikisi de iç siyasi ve ekonomik istikrarsızlık yüzünden hayata geçirilememişti. Yürürlükteki Afrika açılımı AKP'nin iktidarda olduğu son yirmi yılda hayata geçirildi. Açılım, içe kapanmacı bir hükümetin yükselen enflasyon ve yabancı düşmanı duygulara yaslanarak iktidara gelmesi halinde sona erebilir veya duraksayabilir. Türkiye Mart 2020'de Afrika Kalkınma Bankası'ndaki hissesini 94 milyon dolardan 803 milyon dolar olarak çıkardığında ana muhalefet partisi, "kamu gelirleri yoksul Türk halkının ihtiyaçları yerine iktidar partisinin Afrika hayallerine yatırılıyor"⁷⁴ iddiasında bulunmuştu. Hatta bazı muhalif isimler "Türk halkı ekonomik bir krizin pençesinde kıvrılırken"⁷⁵ Afrika'daki insani yardımı bile yanlış buluyor. Yükselen yabancı düşmanı duygular şimdilik temelde Suriyelileri hedef alsada da Afrikalılar da Türk metropollerinde baskıdan (mesela Somali restoranlarının isimlerinin değiştirilmesi) azade değil. Türkiye bu baskıları gidermek için bir politika geliştirmeli çünkü bunlar gelecek dönemde AfB-Türkiye ilişkilerini zora sokabilir. Unutmamak gerekir ki Ukrayna'dan çıkmak isteyen Afrikalılara kötü muamele yapıldığı haberleri 54 Afrika ülkesinin yarısının Ukrayna işgali sırasında BM'de Rusya'dan yana tavır almasının saiklerinden biri olabilir.

Referanslar

- 1- Jean Marcou, "La Turquie, une nouvelle puissance africaine", *Orient* 21, 18 Ocak 2022, <https://orientxxi.info/magazine/la-turquie-une-nouvelle-puissance-africaine.5291>.
- 2- Elem Eyryce Tepecikliođlu ve Ali Onur Tepecikliođlu (editörler), *Turkey in Africa: A New Emerging Power?* (New York: Routledge, 2021).
- 3- Mürsel Bayram, "Türkiye-Afrika İş Birliği: Üçüncü Bir Yol Mümkün mü?", *SETA Analiz*, Sayı: 358 (Aralık 2021).
- 4- "Afrika'yı en fazla ziyaret eden liderler", *Anadolu Ajansı*, 22 Şubat 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/26984>.
- 5- "Turkey and the African Union", *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*, 23 Nisan 2022, <https://www.mfa.gov.tr/turkey-and-the-african-union.en.mfa>.
- 6- Marién Durán ve Víctor Bados, "The Political and Security Repercussions of Islamic State in the MENA Region", *Political Change in the Middle East and North Africa: After the Arab Spring* içinde, Editör: Inmaculada Szmolka, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017), 281-300.
- 7- Thomas Kwasi Tiekü, "South Africa and the African Union", *The African Union in Light of the Arab Revolts: An Appraisal of the Foreign Policy and Security Objectives of South Africa, Ethiopia and Algeria* içinde, Editörler: Mikael Eriksson ve Linnéa Gelot, (Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 2013).
- 8- Mürsel Bayram, "Bir Kıtasal Bütünleşme İdeali Olarak Afrika Birliği", *Kriter*, Sayı: 63 (Aralık 2021).
- 9- Zach Levey, "Israel's Exit from Africa, 1973: The Road to Diplomatic Isolation", *British Journal of Middle Eastern Studies* 35, Sayı: 2 (2008): 205-226.
- 10- "How Did Mubarak Survive 6 Assassination Attempts?", *Asharq al-Awsat*, 26 Şubat 2020, <https://english.aawsat.com//home/article/2150876/how-did-mubarak-survive-6-assassination-attempts>.
- 11- Mürsel Bayram, "II. Ramses'ten Sisi'ye Mısır Diplomasisi", *Mağrib Diplomasisi: Kuzey Afrika Devletlerinin Dış İlişkiler Tarihi* içinde, Editör: Mürsel Bayram, (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2021): 52.
- 12- "Egypt's Constitution of 2014", 15 Nisan 2022, https://www.constituteproject.org/constitution/Egypt_2014.pdf.
- 13- "About EAPD", 11 Nisan 2022, <http://eapd.gov.eg/en/about-eapd/eapd-history.html>.
- 14- "President Kenyatta Attends Ethiopian PM Abiy's Inauguration In Addis Ababa", 4 Ekim 2021, <https://www.president.go.ke/2021/10/04/president-kenyatta-attends-ethiopian-pm-abiy's-inauguration-in-addis-ababa/>.
- 15- Terje Skjerdal, "Why the Arab Spring Never Came to Ethiopia", *Participatory Politics and Citizen Journalism in a Networked Africa: A Connected Continent* içinde, Editör: Bruce Mutsvairo, (Houndmills : Palgrave Macmillan, 2016): 86.
- 16- Samuel Ramani, "Russia and the GERD: An uneasy balancing act", 16 Ağustos 2021, <https://www.mei.edu/publications/russia-and-gerd-uneasy-balancing-act>.
- 17- "Deadly Protests Break Out against Ethiopia's Nobel Peace Prize Winner PM Ahmed Abiy", *Egyptian Streets*, 27 Ekim 2019, <https://egyptianstreets.com/2019/10/27/deadly-protests-break-out-against-ethiopia's-nobel-peace-prize-winner-pm-ahmed-abiy/>.
- 18- Abir Sorour, "Ethiopia-Tigray: What does Egypt stand to gain or lose from the one-year war?", 5 Kasım 2021, <https://www.theafricareport.com/143814/ethiopia-tigray-what-does-egypt-stand-to-gain-or-lose-from-the-one-year-war/>.
- 19- Inès Osman, "Algeria: The Arab Spring's Late Bloomer?", 2 Eylül 2021, <https://timep.org/commentary/analysis/algeria-the-arab-springs-late-bloomer/>.
- 20- Sarah Yerkes, "Why Morocco's Latest Protests Will Not Usher in Another Arab Spring", 2 Kasım 2016, <https://www.lawfareblog.com/why-morocco's-latest-protests-will-not-usher-another-arab-spring>.
- 21- Jamal Eddine Mechbal, "Algeria, SADR and the African Union", *Atalayar*, 31 Aralık 2021, <https://atalayar.com/en/blog/algeria-sadr-and-african-union>.
- 22- Anouar Boukhars, "Reassessing the Power of Regional Security Providers: the Case of Algeria and Morocco", *Middle Eastern Studies* 55, Sayı: 2 (2019): 242-260.
- 23- Arpan Banerjee, "Moroccan Entry to the African Union and the Revival of the Western Sahara Dispute", *Harvard International Law Journal* 59, (Güz 2017): 33-37.

- 24- "Suspension of Zionist entity, diplomatic victory for Algeria and AU values", 7 Şubat 2022, <https://www.aps.dz/en/algeria/42720-suspension-of-zionist-entity-diplomatic-victory-for-algeria-and-au-values>.
- 25- Eghosa E. Osaghae, *The Crippled Giant: Nigeria since Independence* (Londra: Hurst & Co, 1998).
- 26- Chukwuma Osakwe, "The Arab Spring and Its Implications for Nigerian National Security", *Journal of Politics and Law* 7, Sayı: 1 (2014): 27.
- 27- Oluwatosin Adeshokan, "Is This Nigeria's Arab Spring Moment?", 2 Kasım 2020, <https://foreignpolicy.com/2020/11/02/is-this-nigerias-arab-spring-moment/>.
- 28- Aliyu Tanko, "Nigeria's security crises - five different threats", *BBC*, 19 Temmuz 2021, <https://www.bbc.com/news/world-africa-57860993>.
- 29- Tiekü, "South Africa," 5.
- 30- Bayram, "Afrika Birliği".
- 31- Nadya Swart, "Cofesa calls for an Africa Spring – The SA population is ripe for a revolution", 5 Ekim 2021, <https://www.biznews.com/africa/2021/10/05/africa-spring>.
- 32- Liesl Louw-Vaudran, "South Africa's balancing act in the AU", 31 Ağustos 2020, <https://www.africaportal.org/features/south-africas-balancing-act-au/>.
- 33- "TİKA'nın desteğiyle restore edilen Cezayir'deki tarihi Keçiova Camisi açıldı", *Anadolu Ajansı*, 9 Nisan 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tikanin-destegiyle-restore-edilen-cezayirdeki-tarihi-keciova-camisi-acildi/1113240>.
- 34- "Sultanate of Agadez Revives Legacy of Ottoman Empire with the Support of TİKA", *Turkish Cooperation and Coordination Agency*, 28 Eylül 2018, https://www.tika.gov.tr/en/news/sultanate_of_agadez_revives_legacy_of_ottoman_empire_with_the_support_of_tika-47563.
- 35- "Ottoman descendants in South Africa get Turkish citizenship", *Daily Sabah*, 17 Eylül 2020, <https://www.dailysabah.com/arts/ottoman-descendants-in-south-africa-get-turkish-citizenship/news>.
- 36- Tuba Şahin, "Turkish Airlines launches flights to Angola", *Anadolu Agency*, 13 Ekim 2021, <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkish-airlines-launches-flights-to-angola/2391040>.
- 37- "Turkey-Africa Relations", *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*, 23 Nisan 2022, <https://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa>.
- 38- "Afrika ile ticareti geliştirecek forum", *Yeni Şafak*, 18 Mart 2022, <https://www.yenisafak.com/ekonomi/afrika-ile-ticareti-gelistirecek-forum-3770347>.
- 39- "Kitada 77 milyar dolarlık Türkiye damgası", *Star*, 21 Ekim 2021, <https://www.star.com.tr/ekonomi/kitada-77-milyar-dolarlik-turkiye-damgasi-meyvelerini-toplamaya-basladi-haber-1661348/>.
- 40- Bayram, "Türkiye-Afrika İş Birliği".
- 41- "Non- Africa States & Regional Integration & International Organizations Accredited to the AU", *African Union*, 23 Nisan 2022, <https://au.int/en/partnerships/others>.
- 42- "Turkey", *African Development Bank*, 23 Nisan 2022, <https://www.afdb.org/en/countries/non-regional-member-countries/turkey>.
- 43- "The First Ministerial Review Conference of the Turkey-Africa Cooperation, December 16, 2011, İstanbul", <https://www.mfa.gov.tr/the-first-ministerial-review-conference-of-the-turkey-africa-cooperation-december-16-2011.en.mfa>.
- 44- "Turkey-Africa Relations", 12 Nisan 2022, <https://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa>.
- 45- "Turkey-Africa summit kicks off in Equatorial Guinea", *Anadolu Agency*, 19 Kasım 2014, <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkey-africa-summit-kicks-off-in-equatorial-guinea/99917>.
- 46- "Egypt participates in Turkey-Africa Partnership meetings", 18 Aralık 2021, <https://www.egypttoday.com/Article/1/111005/Egypt-participates-in-Turkey-Africa-Partnership-meetings>.
- 47- Mohammad Hanafi, "Egypt boosts ties with Burundi — with eye on Turkey", 23 Şubat 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/02/buruni-africa-egypt-turkey-expansion-effect.html>.
- 48- "Egypt minister slams Turkey for role in Ethiopia dam", 12 Şubat 2014, <https://worldbulletin.dunyabulteni.net/africa/egypt-minister-slams-turkey-for-role-in-ethiopia-dam-h128729.html>.

- 49- Dan Sabbagh, "Ethiopia-Turkey pact fuels speculation about drone use in Tigray war", 4 Kasım 2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/nov/04/ethiopia-turkey-pact-fuels-speculation-about-drone-use-in-tigray-war>.
- 50- Fehim Taştekin, "Turkey views ties with Ethiopia as key to influence in Africa", 18 Ağustos 2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/08/turkey-views-ties-ethiopia-key-influence-africa>.
- 51- Tim Murithi, "The African Union and the Libya Crisis", *Journal of African Union Studies* 1, Sayı: 1 (2012): 83-88.
- 52- Mustafa Fetouri, "How improved Ankara-Cairo ties reflect positively on Tripoli", 13 Mayıs 2021, <https://www.middleeastmonitor.com/20210513-how-improved-ankara-cairo-ties-reflect-positively-on-tripoli/>.
- 53- Fehim Taştekin, "Three challenging scenarios for Turkey in Libya", 14 Mart 2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/03/three-challenging-scenarios-turkey-libya>.
- 54- Scott Shaw, "Fallout in the Sahel: the Geographic Spread of Conflict from Libya to Mali", *Canadian Foreign Policy Journal* 19, Sayı: 2 (2013): 199-210.
- 55- Tayfun Özberk, "Niger becomes first foreign customer of Turkey's Hurkus aircraft", 19 Kasım 2021, <https://www.defensenews.com/air/2021/11/19/niger-becomes-first-foreign-customer-of-turkeys-hurkus-aircraft/>.
- 56- Sedat Ergin, "The coup in Mali and Turkey's stance", *Hürriyet Daily News*, 18 Eylül 2020, <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/sedat-ergin/the-coup-in-mali-and-turkeys-stance-158348>.
- 57- Hannah Armstrong, "Turkey in the Sahel", 27 Temmuz 2021, <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/turkey-sahel>.
- 58- Armstrong, "Turkey in the Sahel".
- 59- "Baromètre CIAN des leaders d'opinion en Afrique, réalisé par IMMAR", Troisième édition 2020/2021, https://www.cian-afrique.org/media/2021/03/barometre_Africaleads2021_defweb.pdf.
- 60- "Baromètre CIAN", 5.
- 61- Jean-Loup Samaan, "The United Arab Emirates in Africa: The Partly Thwarted Ambitions of a New Regional Player", *Notes de l'Ifri*, 13 Eylül 2021, <https://www.ifri.org/en/publications/notes-de-lifri/united-arab-emirates-africa-partly-thwarted-ambitions-new-regional>.
- 62- "İşte Dışişleri'nin çifte standardı", 24 Nisan 2009, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iste-disislerinin-cifte-standardi-57664>.
- 63- Larbi Arbaoui, "Turkey doesn't and will never support Polisario Front: Erdogan", 3 Haziran 2013, <https://www.morocoworldnews.com/2013/06/93232/turkey-doesnt-and-will-never-support-polisario-front-erdogan>.
- 64- Boukhars, "Reassessing the Power", 242-260.
- 65- Abdenmour Toumi, "How Algeria-Turkey Ambitious Strategic Rapprochement Will Affect France's Sahel Policy?", *Insight Turkey* 23, Sayı: 4 (2021).
- 66- Stijn Mitzer ve Joost Oliemans, "Morocco's Bayraktar TB2 UCAVs Break Cover", 5 Kasım 2021, <https://www.oryxspioenkop.com/2021/11/moroccos-bayraktar-tb2-ucavs-break.html>.
- 67- "Relations between Turkey and the Republic of South Africa (RSA)", 13 Nisan 2022, <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-republic-of-south-africa.en.mfa>.
- 68- "THY, Afrika'da 56'ncı destinasyonunu da açtı", 26 Haziran 2019, <https://www.lojiport.com/thy-afrikada-56inci-destinasyonunu-da-acti-105274h.htm>.
- 69- Philippe Hugon, "Les nouveaux acteurs de la coopération en Afrique", *Revue internationale de politique de développement* 1 (2010): 99-118; Mürsel Bayram, "Turkey and Africa in the Context of South-South Cooperation", *Current Research in Social Sciences* 6, Sayı: 1 (2020): 39-51.
- 70- Federico Donelli, *Turkey in Africa: Turkey's Strategic Involvement in Sub-Saharan Africa* (Londra: I. B. Tauris, 2021), 1-5.
- 71- "African absence at UN Security Council is great injustice, says Turkish president", 18 Aralık 2021, <https://www.aa.com.tr/en/politics/african-absence-at-un-security-council-is-great-injustice-says-turkish-president/2450859>.

- 72- Sadik Kadir Abdu, "African Union chief urges Africa-Turkey cooperation against terrorism", 18 Aralık 2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/african-union-chief-urges-africa-turkey-cooperation-against-terrorism>.
- 73- "Africa-Turkey Partnership", 14 Nisan 2022, https://au.int/en/partnerships/africa_turkey.
- 74- Hüseyin Şimşek, "Afrika Kalkınma Bankası'na 4 milyar dolar: AKP kendi yoksulunu unuttu", *Birgün*, 13 Mart 2020, <https://www.birgun.net/haber/afrika-kalkinma-bankasi-na-4-milyar-dolar-akp-kendi-yoksulunu-unuttu-291588>.
- 75- Ümit Özdağ Twitter hesabı, 16 Nisan 2022, <https://twitter.com/umitozdog/status/1515307360855773186>.

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH

AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA

Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, demokratik katılım, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog ve sosyal adalet ideallerini teşvik etmek amacıyla, tarafsız ve titiz bir yaklaşımla araştırma yapmayı üstlenen bir düşünce kuruluşudur.

YAZAR HAKKINDA

Mürsel Bayram Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde (ASBÜ) doçent olup hâlihazırda ASBÜ Bölge Çalışmaları Enstitüsü'nde Afrika Çalışmaları bölümünün başkanıdır. Bayram doktorasını Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler programında tamamlamıştır. Araştırmaları Afrika siyasi tarihi ve uluslararası aktörlerin Afrika'daki rolüne odaklanmaktadır. Kendisi "Une histoire diplomatique des États ouest-africains" (Batı Afrika Ülkelerinin Diplomatik Tarihi, Platanus, Ankara, 2020) ve Çin-Afrika İş Birliği: Tarihsel Arka Plan ve Temel Dinamikler (Afrika Vakfı, Ankara, 2022, 2. Baskı) kitaplarının yazarı, Mağrib Diplomasisi: Kuzey Afrika Devletlerinin Dış İlişkiler Tarihi (Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2021) kitabının ise editörüdür.